

ANNESİZ KIZLAR: MODERN BABALARIN MODERN KIZLARI

Aksu Bora*

Geçmiş, hem kişisel hem de toplumsal tarih, bitmiş ve geride kalmış bir “şey” değildir. Tersine, geçmişin tortusu, bugün de, bizimle birlikte yaşar. Geçmiş, hem kişisel hem de toplumsal tarih, çeşitli biçimlerde kurduğumuz bir anlatıdır. Her anlatı gibi, bazı şeyleri kapsar, başkalarını dışarıda bırakır, kapsadıklarını belirli bir perspektif içinde düzenler. Bu bakımdan, bu “geçmeyen geçmiş”e hep yeniden bakmak, yeniden anlamlandırmak, özellikle de ortak belleğin gerisine itilmiş anılarla yüzleşmek, sağlıklı bireyler ve toplumlar için bir zorunluluktur.

Bireysel boyutta hafıza, psikolog ve psikanalistlerin ilgi alanı olmasının yanı sıra, özellikle sözlü tarih, yaşam öyküsü anlatımı gibi tekniklerin gelişimiyle birlikte, tarihçiler ve sosyal bilimciler için de önemli bir bilgi kaynağı haline gelmiştir. Maurice Halbwacs’ın 1920’li yıllarda yaptığı çalışmalar ve “toplumsal bellek” kavramını ortaya atmasından bu yana ise, bireysel belleğin ne derece bireyin nörolojik yapısı ve kişisel yaşamıyla, ne derece toplumsal ilişkiler ve tarih ile bağlantılı olduğu tartışılmaktadır (Assmann 2001: 38-39). Halbwacs, bireysel belleğin toplumsal koşullara bağlı olduğunu ileri sürer ve

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

“Bu çerçevenin dışında toplumda yaşayan insanların hatıralarını sabitleştirecekleri ve yeniden bulabilecekleri bir başka bellek olmaz” der (akt. Assmann:29). Ona göre, hafıza bireysel toplumsallaşma süreci içinde oluşur. Bu nedenle de toplumsal çevre tarafından belirlenir. Yani, “hafıza da tıpkı dil gibi, iletişimsel süreçlerde, yani hatıraların anlatılması, alımlanması ve sahiplenilmesi yoluyla oluşur” (Sancar 2007:41). Dolayısıyla, birey ancak yaşadığı toplumsal çevrenin ortak hafızası içine yerleştirebildiği, bu anlatı içinde kendine yer bulabilen şeyleri hatırlayabilir. Bu nedenle de bireysel hafıza ile toplumsal olan arasında yakın bir ilişki vardır.

Bu yazıda konu ettiğim anne-kız ilişkisi, bireysel hafıza ile toplumsal olan arasındaki ilişkiyi tartışabilmek için son derece uygun bir araştırma alanıdır; çünkü Türk modernleşmesi kapsamında yaratılan “yeni kadın” idealinin somut kişiler, kadınlar tarafından üstlenilmesi süreci, bir yandan son derece kişisel bir boyut taşıırken, aynı zamanda toplumsal ve politik bir olgu olarak da ele alınabilir.

Bu yazıda “Cumhuriyet kızı” imgesinin nasıl bir “babanın kızı” anlatısı içinde kurulduğunu, bu anlatının anneyi ve onun temsil ettiklerini dışarıda bırakmaya dayalı olduğunu göstermeye çalışacağım. “Baba” ve “Anne”nin neleri temsil ettiğini, dolayısıyla da dışarıda bırakılanın ve içerilenin neler olduğunu anlamaya çalışmak, modern eşitlik idealinin kadınlar için kişisel ve toplumsal bedelini de görmemizi kolaylaştıracaktır.

Anadil başta olmak üzere “fark”ın geride bırakılarak “ileri”ye, eşitliğe doğru yönelme hem stratejik bir tercih olarak görülebilir, hem de çeşitli ideolojik ve politik araçlarla dayatılmıştır. Böyle bir tercihin nedenlerini anlamaya çalışmak kadar, bedelini de tartmak, günümüzde kadınların eşitliği ve özgürlüğüne ilişkin tartışmalara yeni bir ufuk kazandıracaktır.

Geçmişin Cinsiyeti

Geçmişle hesaplaşma, hatırlama/unutma ikilisini çağırır, bu ikisiyle ilişkilidir. Çünkü Marc Augê’nin “Unutma Biçimleri” isimli kitabında (Augê 1999: 59) dediği gibi, “anılar, tıpkı kıyı çizgisinin deniz tarafından şekillendirilmesi gibi, unutma yoluyla şekillendirilmiştir”. Demek ki, hatırladıklarımız kadar, unuttuklarımız da önemlidir, bugünümüzü kuran bilgiler arasındadır.

Hesaplaşma, “hesabını görme”, “hesap kesme” gibi çağrışımlarıyla, geçmiş travmalarla bir “üstesinden gelme” ilişkisini düşündürür. Özellikle kendi öznelliğimizin yapı taşlarını oluşturan travmalar söz konusu olduğunda, söz konusu ilişkinin üstesinden gelmeden çok, “barışma” boyutunu vurgulamanın önemini hatırlatmak gerekir. Çünkü geçmişle böyle bir bağlamda ilişkilenenin hedefi, asıl olarak, kişisel ve toplumsal bir sağaltımdır. Böyle bir barışma için, her şeyden önce, kavgalı olunan gerçekliğin doğasını, bizim bu gerçekliğin

kurulmasındaki yerimizi ve bu gerçekliğin öznelliğimizin biçimlenmesindeki etkisini görebilmemiz, kabul edebilmemiz gerekir. Bu nedenle, geçmişle ilişkimizin bilinçli olarak simgelenen geçmiş kadar, “içimizde yaşayan geçmiş”i de içeren, kapsamlı bir ilişki olarak yeniden tanımlanması önemlidir.

Türkiye’nin yakın tarihi, çeşitli açılardan bir modernleşme tarihi olarak okunabilir: İmparatorluktan ulus-devlete, tebadan vatandaşa geçiş. Bu geçişin hem sembolik hem de maddi anlamda önemli bir vechesinin kadın-erkek eşitliğinin desteklenmesi olduğunu biliyoruz. Bu bakımdan, yakın tarihimizle hesaplaşma (ya da barışma) girişimlerinin cinsiyet meselesini kapsam dışı bırakması (ya da “unutması”) pek kolay olmamalıdır. Üstelik, böyle bir “unutma”nın gerekçesi bu konuda yeterli araştırmanın ve çalışmanın yapılmamış olması olamaz, bilindiği gibi, son on-on beş yıl içinde modernleşmenin cinsiyet boyutuna ilişkin çok sayıda önemli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar, kadın-erkek eşitliği fikrinin ve bu fikrin bir devlet politikası olarak yürürlüğe konmasının modernlik ile bağlantısını ortaya koymuş, “devlet feminizmi”nin kadınlar için ne türden sonuçları olduğunu tartışmıştır. Yalnızca Osmanlı İmparatorluğu/Türkiye Cumhuriyeti bağlamında değil, “üçüncü dünya milliyetçiliği” diye adlandırılan bağlamda da modernleşme ve aynı zamanda “ulusal karakter”ini koruma ikileminin bir çözümü olarak kadınların ulusun simgeleri olarak kullanıldıkları, yani kadınların aidiyet ve kimlik politikalarında önemli bir araç oldukları gösterilmiştir.

Bu araçsallaştırma, kadınların Tanzimat döneminden itibaren yükselttikleri eşitlik ve hak taleplerinin yeni bir bağlam, Kemalizm bağlamı içinde anlamlandırılmasında kendini göstermiştir. Bu “yeniden anlamlandırma” bir dizi unutuşun ilkinin yaratmıştır: Bu topraklarda kadınların verdikleri hak mücadelesinin unutulmuşu. Böylece, kadınların eşitliği fikrinin Mustafa Kemal’in zihninde yaratılmış ve yine onun tarafından yürürlüğe konmuş bir fikir olduğu inancı yaygın ve güçlü bir inanç haline gelebilmiştir.

Bir başka unutuş, Tanzimat’tan başlayarak modernleşmeci elitlerin düşünce ve eylemlerini belirleyen geleneksel/modern ikiliğinin bir kurgudan ibaret olduğunun unutulmasıdır. “Geleneksel” hanelerin ve bu hanelerde yaşananların cehalet, gerilik, yobazlık ve karanlıkla nitelendirilmesi, dolayısıyla kurgusal bu “gelenek”e kurtulunması gereken bir gerçeklik muamelesi yapılması, bu hanelerin gerçekliğinin de unutulmaları arasına katılmasına yol açmıştır. Ancak çok yakın bir dönemde, Duben ve Behar’ın (1996) çalışması türünden bazı çalışmalarla bu unutuşun tozları silinip gerçekliğe bir başka perspektiften bakma imkanı bulunabilmiştir. Bu unutuş, kadınların hak mücadelelerine ilişkin ilk unutuşu destekleyici niteliktedir. Babanın despotlukla, annenin ise cehalet ve dar kafalılıkla malul olduğu bu hanelerden nasıl bir kadınlık çıkabilirdi ki?

Türk Modernleşmesinde Hatırlananlar ve Unutulanlar

Nükhet Sirman (2002), Tanzimatla gelen büyük değişimin yarattığı yeni bürokratik yapıların nasıl bir yeni orta sınıfın doğuşuna yol açtığını anlatırken, iktidarın yeniden bölüşüm mekanizması içinde yer alamayan genç erkeklerin kendilerine yeni söz söyleme alanları bulduklarını, bu alanların gazeteler, romanlar, sahne oyunları, yeni edebi tarzlar olduğunu söyler. “İktidarla evler iç içe geçtiği için ortada kalanlar, bir yandan farklı ev kurma biçimlerini tahayyül etmeye girişmişler, diğer yandan da mülkün halk adı verilmeye başlanan yeni oluşturulmakta olan hayali bir kitleye danışarak yönetilmesini talep etmişlerdir”. Bu erkekler, Türk milliyetçiliğinin kurucuları, modernleşme projesinin sahipleri ve yürütücüleridirler. Despot babanın yönetiminden kurtulup kardeşlik temelinde yeniden bir siyasi örgütlenme yaratacaklardır. Fatmagül Berktaş’ın(2003) belirttiği gibi, yenilik, ataerkinin babamerkezli biçiminden kardeşlik merkezli olanına geçmiştir. Kardeşlik merkezli bu yeni ataerkide kadınların yeri ne olacaktır? Bu sorunun tek bir yanıtı yoktur. Tek bir yanıt yoktur, çünkü erkeklerin gözlerindeki kadın modelleri tek çeşit değildir, onların bu kadınlarla ilgili duyguları da öyle. Bütün değişim dönemlerinde olduğu gibi, değişimi istemek, ama aynı zamanda onun getireceklerinden korkmak, Türk modernleşmesinin erkek elitlerindeki temel duygu örüntüsünü oluşturur. Arzunun ve korkunun bu bileşimi, kendini edebi metinlerde ve bu metinlerden çıkarak yaygınlaşan kadın tiplerinde gösterir. Fatmagül Berktaş’ın belirttiği gibi, “Yeni koşulların zorladığı yeni bir kimlik arayışı içindeki Türk aydını, çevresindeki bildik dünyanın değişiyor olmasının yarattığı yersiz yurtsuzluk duygusuyla ve geleneği temsil eden babanın artık var olmamasından kaynaklanan, gerektiğinde sığınabileceği güvenli bir korunaktan yoksunluğun yol açtığı paranoyayla baş etmek durumundadır. Ayaklarının altındaki zemin kayganlaşırken, “tutunduğu dal” ise, Batıdaki modernleşmeci kardeşinin yaptığı gibi, kendi denetiminde bir yeni kadın imgesi yaratmak ve yeni koşullar altında bile değişmeyen bir şeyler olduğunu kanıtlamak üzere eski ataerkil ideolojiyi yeni koşullara uygun biçimde yeniden üretmektir”. Bu yeni kadın imgesi, iki başka imgeyle zıtlık içinde kurulur: Geleneksel kadın ve tango kadın. İlki, modern erkeğin kurtulmaya çalıştığı eski hanenin hem kurbanı hem de sürdürücüsüdür. Bu kadın cehaleti ve dar kafalılığıyla evin çocuklarına hayatı zindan eden babanın destekçisi ve aynı zamanda da kurbanıdır. İkincisi ise, geleneksel kadından farklı olarak eğitilmiş ve moderndir, yine ondan farklı olarak, bencil ve güvenilmezdir. Yeni kadın, bu ikisinin iyi yanlarını (ilkinin fedakarlığını ve sadakatini, ikincisinin eğitimini ve modernliğini) birleştiren bir kadındır.

Bu kadınla ilgili modern tahayyül, Yeşim Arat’ın “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar” başlıklı yazısında (1998) sözünü ettiği 1908 tarihli bir karikatürde gösterilir: Geleceğin Türkiye’si isimli bu karikatürde, modern çok katlı binalar arasında çarşafli bir kadın, tek kişilik bir uçakla fesli erkeklerin şaşkın ve korkmuş bakışları altında göğe doğru

yükselmektedir. Arat, bu karikatürü yorumlarken, buradaki öngörünün Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçen'in dünyanın ilk kadın savaş pilotu olmasıyla gerçeğe dönüştüğünü hatırlatır ve "Atatürk'ün de aralarında bulunduğu erkek izleyicilerin saygıyla baktığı, havacı üniforması içindeki Sabiha Gökçen, en azından Türkiye'nin okumuş kentlilerin ortak bilincine kazınmış bir görüntüdür" diye ekler. Bu yanıt, aynı zamanda, "devlet feminizmi" dediğimiz yaklaşımın da temelini oluşturur; Hamide Topçuoğlu'nun veciz ifadesiyle: "Atatürk kadını görevli kılmak yoluyla kurtarmıştı. Kadın meslektaşın karşısında, geleneksel saplantılarından kurtulmamış yarı aydın bir zümre ile cehaletinden sorumlu tutulamayacak olan halk kitleleri bulursa da, arkasında koskoca bir modern devlet kudreti vardır." (akt. Durakbaşa 1998:48) Bu görev, yalnızca mesleki çalışma değil, onu da içeren çok geniş bir varoluş alanıydı- yeni kurulan ulusun tarihinin ve bedeninin simgesi olmak.

Anlaşılan o ki, modernleşme projesi içinde kadınlara verilen rol ve yüklenen anlamlar birden fazladır: Kurtarılması gereken kurbanlar, cezalandırılması gereken fettan kadınlar, gurur duyulacak kız evlatlar. "Yeni kadın"ın eş ya da kızkardeş değil de kız evlat oluşu, bu kadının tanımı gereği modern erkeğin eseri olmasındandır. Nitekim, Ayşe Durakbaşa'nın derinlikli analizinde belirttiği gibi, Cumhuriyet kızı denilen modern kadın, Kemalist erkeklerin mükemmeliyetçi eğitiminden geçmiş, bu babaların kızlarıdır. "Kemalist aile reisleri bir yandan aile şerefleri konusunda son derece titizdirler, ailedeki kadınların giyim ve davranışlarının geleneksel cinsel ahlak kurallarını gözetmesini isterler; bir yandan özellikle kızlarının modern bir eğitim almasını ve iki cinsin birlikte sosyalleştiği, eğlendiği ortamlara kendi karıları ve kızlarıyla katılabilmek, onların bu ortamlara uyum sağlayabilmesini isterler. Semiha Berksoy'la babasının mektuplaşmasında da görüldüğü gibi, bir bakıma babalarla kızları arasında gizli bir anlaşma vardır. Genç kadınlar eğitim, meslek ve çalışma hayatına katılma haklarını genellikle babalarının desteğiyle elde etmektedirler; ancak özellikle erkeklerle ilişkilerinde son derece dikkatli davranmak ve kendilerine uygun eşler bulup evlenene kadar cinselliklerini bastırmak zorundadırlar." (Durakbaşa 1998:47) Partha Chatterjee'nin (2002) belirttiği gibi, babalarla kızları arasındaki gizli anlaşma, Batılılaşmaya rağmen kültürel kimliğin korunması için stratejik bir araçtır. Osmanlı/Ortadoğu bağlamı, bu bakımdan özgül bir bileşen de içerir: modernleşmeci erkek elitin kendine bakışının oryantalist perspektifin ışığında kırılmış olması. Bu göz ne görür? Her şeyden önce, oryantalist ressamların, Ingres'in, Delacroix'nun gördüğünü: Sereserpe uzanmış onlara bakan çıplak kadınlar. Gizemli ama ulaşılabilir. Bütün bir coğrafyanın böyle bir arzu nesnesi olarak tasarlanmasına, bir anlamda kadınlaştırılmasına karşı, bu coğrafyanın kadınlarını gizemlerinden arındırıp tayyörlerle zırhlandırmak, yalnızca namus kodlarına ilişkin bir titizlenmeyi değil, aynı zamanda erkekliği yeniden elde etme arzusunu da gösterir. Her ne kadar bu strateji bir eşitlik söylemi içinde uygulanmışsa da, kadınların "açılması" ve eşit yurttaşlar olarak yeniden tanımlanması, sömürgeci fantezilerin anlattığı

“Kadın”dan kurtulma arzusunu da içerir. Bu anlamda, Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişin yalnızca iktidarı babadan alan oğulların değil, aynı zamanda “düveli muazzama”ya karşı savaşan askerlerin hikayesi de olduğunu unutmamak gerekir.

Bu arzunun kız evlatlardaki karşılığı nedir? Atatürk’ün “vazifelendirerek kurtardığı” ve “karşısında geleneksel saplantılarından kurtulmamış yarı aydın bir zümre ile cehaletinden sorumlu tutulamayacak halk kitleleri bulursa da, arkasında koskoca devletin kudreti”ni hisseden kızlar, modern erkeklerin kurtulmayı arzuladıkları bu Kadın hakkında ne hissetmektedirler? Hem kişisel hem de toplumsal tarihin unutuşlarla şekillendiğini hatırlayarak, bu sorunun yanıtının da “unutulanlar” arasında sayılması gerektiğini söylemeliyiz. Ayşe Durakbaşa ve Aynur İlyasoğlu, modernleşme tarihini kadın anlatıları üzerinden takip edebilmek, bu anlamda, unutulmaları hatırlamak amacıyla yaptıkları sözlü tarih çalışmasına ilişkin değerlendirmelerinde (Durakbaşa ve İlyasoğlu 2001), kız evlatların bu unutuşuna dikkat çekiyorlar: “Anlatıların modernleşmeye ilişkin kamusal söylemi izlediği görüşmelerde, annelerin hikayelerinin bastırıldığını, bunun yerine “yeni kadın” denilen kızlarıninkinin geçtiğini fark ettik. En az dört görüşmede (...), kendilerinin modernist görünümünde ve kişiliklerinde babalarının ne kadar etkili olduğunu açıkça vurgulamalarına karşın, annelerine ilişkin söyleyecek bir şey bulamadılar”. Annelerine ilişkin söyleyecek bir şey bulamama hali, kamusal söylemin anlatabileceği hikayeler içinde, kadınlarınkine yer olmamasıyla ilişkilidir kanımca.

Aynı zamanda, aralarında Afet İnan ve Sabiha Gökçen’in de bulunduğu bir dizi kızı evlat edinen ama tam da bu kız evlatlar için bir rol modeli olabilecek nitelikteki Latife Hanım’a hayatında yer bulamayan Atatürk’ün simgelediği bir soruna da işaret eder: Anlatabilecek hikayesi olan yetişkin bir kadını sonsuz bir sessizliğe mahkum ederken, her biri babayla teke tek ilişki kuran bir dizi kız evlada yeni bir hikaye yazmak isteğine.

Annesizlik, Çocukluğa Kaçış

Hülya Adak da (2007) 1918-1935 tarihlerinde yazılmış kadın özyaşam öykülerini incelediği ufuk açıcı yazısında, benzer bir unutuştan söz etmektedir: “Cumhuriyetin kuruluş yıllarına, yani 1920 ve 1930’lara odaklanan kadın otobiyografilerinde, (...) özel ve kamusal benlik arasında keskin bir ayırım yapılıyor ve kamusal benlik, özel olan pahasına aşırı derece öne çıkarılıyor”... Bunun anlamı nedir? Her şeyden önce, bize “özel” olan ile “kamusal” olan arasındaki ayırımın çizilmesinde, kadınların bu anlatılarının çok kritik bir yerde durduğunu hatırlatır. Bahsedilen dönem, yani modern ulusun, devletin ve yaşamın inşa edildiği bu tarih parçası, neyin özel hayat neyin kamusal olduğunun da ayırt edildiği bir zamandır. Ve bu ayırım, modern cinsiyet ilişkileri rejiminin üretiminde temel önemdedir. Hülya Adak, az önce bahsettiğim yazısında, kadınların bu hikayelerde kendilerini

çocuksulaştırdıklarını, bu çocuksulaştırmanın stratejik bir yol olarak benimsendiğini anlatır ve ekler: “Bu yalnızca hikayeyi kurgulamanın ya da ataerkil tabuların yetişkin bir kadının anlatısı etrafında oluşturabileceği krizlerle başa çıkmanın bir aracı değildir. Tersine, kendini çocuklaştırma, daimi bir kadınlık durumu olarak çocukluğu içselleştirme eyleminin kendini ifadesidir de”. Kadınların birer yetişkin haline gelebilmeleri, kendilerinden önceki kadın kuşaklarıyla kuracakları süreklilik ilişkisine bağlıdır- kadınlık, her şeyden önce, anneden öğrenilir çünkü. Babası Zeus’un başından zırhını kuşanmış olarak dünyaya fırlayan Athena gibi, varoluşunu babası üzerinden tanımlayan bu kız evlatlar için de geçmiş, bir karanlık ve unutuş alemidir. Bu nedenle bu kızlar için kendilerinden önceki kadın kuşağının hak mücadelesi, unutulmuştur.

Yeni cinsiyet rejiminin kurulmasında bu unutuşun stratejik bir araç haline geldiğine tanıklık ediyoruz. Bu stratejinin can alıcı noktası, “kadın sorunu”nun siyasetin terimleriyle değil, “kültür”ünkilerle ele alınması ve buna bağlı olarak yeni kadınlığın inşasının eski ilişkileri, bu arada eski kadınlık tarzlarını (ve anneyi) karşısına alarak gerçekleştirilmesidir. Yeni kadınlığın kamusal görünümü yanında, ev de yeniden şekillendirilmiştir; yeni kadının evi, artık annesinininkinden farklıdır; kız enstitülü bir kadının ifadesindeki gibi: “Enstitüler ailenin, Türk ailesinin her yerine girdiler. Mutfaka, yatak odasına, banyoya, gardroba, bu gardroplara girdiler. Temizlik, düzenleme, intizam...” (Akşit 2007).

Osmanlı’da feminist dergilerde yayınlanan yazılara rengini veren “hak” kavramı, 1930’lardan sonra tamamen görünmez olmuş, bunun yerini bir “aydınlatma” dili almıştır. İlkinde kurulan hikayede, konuşan özne, “kadınlar” adına ve siyasal bir dille konuşuyordu. İkincisinde ise artık çıkarlardan ve haklardan değil, doğru ve yanlıştan, aydınlık ve karanlıktan söz etmektedir ve konuşan ses bir kadın sesi olsa da, kadınları değil, aydınlanmış bir bakışı, babanın bakışını temsil eder.

Elif Akşit’in Kız Enstitülerinden yetişen kadınların hikayelerini anlattığı kitabındaki sözleri, unutulmaların birinci dalga feministlerinden ibaret olmadığını hatırlatıyor. İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış kitle ve bu kitleye yol göstermesi için özenle yetiştirilen kızlara dair kamusal hikayenin Kadın ile birlikte farklılıkları da barındıran koskoca bir “özel alan”ı unutuşun kollarına bırakmaktan başka çareleri olmadığına da işaret ediyor: “Kız enstitüsü mezunlarının doğrudan ve yaygın bir şekilde üyeleri olduğu Cumhuriyet Kızı kategorisi, diğer ilk kuşak kızların sadece geçmişlerine net bir perde çekebildikleri sürece parçası oldukları bir gruptu. Yani ya Balkan milliyetçiliğiyle başlayan ama mübadele sonrası artarak Anadolu’ya gelen ve geçmişlerine ister istemez perde çeken göçmenler, ya da çoğu milliyetçi ekonomik politikalar sonucunda Osmanlı Devleti’nin dünya sistemine dahil olma sürecinde zenginleşen gayrimüslim topluluklarının ayrılmasıyla onların yerlerini alarak yeni kurulan cumhuriyetin seçkin sınıfını oluşturan ailelerin kızlarının mensup oldukları bir grup. (...) Böylece, bir kuşak sonra Osmanlı İmparatorluğunun karmaşık dil ve etnik

yapısı unutulmuş, Türkiye’de bir çok coğrafyada yaşayan farklı bireyler ve topluluklar, kendi geçmişlerini Türkik bir geçmişle doğrudan ilişkilendirebilmeye başlamıştı.”

Bir ulusun kurulması ve bu ulusun tarihinin yazılmasında bazı stratejik seçimler yapılır, dışarıda bırakılacaklar ve içeri alınacaklar, hatırlanacaklar ve unutulacaklar, anlatılacaklar ve susulacaklar... Geçmişle yüzleşme, yalnızca açıkça travmatik olan savaş, göç, soykırım gibi olayları değil, bu seçimleri de içermelidir. Çünkü kadınlar çok iyi bilir ki tarih, erkeklerin görmeyi tercih ettiği türden kahramanlık anlarından ibaret değildir, tersine, gündelik olanın içinde, sıradan insanlar tarafından dokunup durur. Aynı zamanda, bireysel geçmişle hesaplaşma ile toplumsal olan arasındaki farklılıklar kadar, bence daha da fazla, süreklilikleri görmek gerekir. Çünkü acılar, tek tek her birimizin bedenimize, zihnimize ve kalbimize işlenir, o soyut “toplum”unkine değil.

Sonuç

Cumhuriyet kızlarının hikayesine ve cumhuriyet kızı imgesine “cumhuriyetin kuruluşunda ve modernleşme sürecinde orta sınıf kadınlara verilen rol” gibi bir kalıpla yaklaşmak, öncelikle bu kadınların kendilerine haksızlık olur. Çünkü böyle bir anlatı, onların öznel kapasitelerini, bu kapasiteyi oluşturan gücü, iradeyi, arzu ve hayalleri, seçimleri yok saymak anlamına gelir. Cumhuriyetin ilk kuşağından kadınlara ilişkin yapılan sözlü tarih çalışmaları son derece sınırlı ve az sayıda da olsa, bize akıllı, azimli, çalışkan ve fedakâr bir kadın kuşağının resmini vermektedir. Aynı zamanda bu genç kadınların bir tür can havliyle tutundukları modern ideallerin onlar tarafından nasıl içselleştirildiği ve deneyimlendiğine ilişkin ipuçlarını da taşıyor. Bu ipuçları, modern kadın idealinin yalnızca bu idealin kurucu kuşağı için değil, sonraki kadın kuşakları için de travmatik vazgeçişler ve unutulmuşlarla dolu olduğunu gösteriyor. Anadil başta olmak üzere “fark”ın geride bırakılarak ileriye, eşitliğe doğru yönelme, stratejik bir tercih olarak görülebilir ancak bu tercihin bedellerinin hatırlanması, bunlarla yüzleşilmesi ve bugünkü cinsiyet rejiminin kuruluşunda ve yeniden üretiminde unutmanın temel bir bileşen olduğunun altının çizilmesi çok önemli görünüyor.

Kaynakça:

- Adak H. (2007) “Suffragettes of the empire daughters of the Republic: Women auto/biographers narrate national history (1918-1935)”, *New Perspectives on Turkey* 36 s.27-51.
- Akşit E.E. (2007) *Kızların Sessizliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arat Y. (1998) “Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar” *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* içinde der. Sibel Bozdoğan, Reşat Kasaba. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Assmann J. (2001) *Kültürel Bellek/ Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Auge M. (1999) *Unutma Biçimleri*, İstanbul: Om Yayınevi.
- Berktaş F. (2003) “Osmanlıdan Cumhuriyete Feminizm” *Tarihin Cinsiyeti* içinde, ed. Fatmagül Berktaş. İstanbul: Metis Yayınları.
- Chatterjee P. (2002) *Ulus ve Parçaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duben A., Behar C. (1996) *İstanbul Haneleri- Evlilik, Aile ve Doğurganlık 1880-1940*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Durakbaşı A. (1998) “Cumhuriyet Döneminde Modern Kadın ve Erkek Kimliklerinin Oluşumu: Kemalist Kadın Kimliği ve ‘Münevver Erkekler’”, *75 Yılda Kadın ve Erkekler* içinde, ed. Ayşe Berktaş Hacımirzaoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Durakbaşı A. ve İlyasoğlu A. (2001) “Formation of Gender Identities in Republican Turkey and Women’s Narratives as Transmitters of ‘Herstory’ of Modernization”, *Journal of History* 35.1 s.195-203.
- Sancar M. (2007) *Geçmişle Hesaplaşma/Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sirman N. (2002) “Kadınların Milliyeti” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Ansiklopedisi C4 Milliyetçilik* içinde, ed. Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özet

Geçmişle hesaplaşma, son yıllarda yaygınlıkla gündeme gelen bir konu olmakla birlikte, geçmişle bu sağaltıcı ilişkilendirilmenin cinsiyet boyutu genellikle dikkatlerden kaçmaktadır. Oysa, özellikle kişisel hafıza ile toplumsal olan arasındaki ilişkilerin analizini de içerecek bir geçmişe bakış, cinsiyet boyutu hesaba katılmadan yapılamaz. Bu yazıda, Türk Modernleşmesinin yarattığı “Yeni Kadın” idealinin annesizlikle malûl olduğu, annenin temsil ettiği “fark”ın geride bırakılmasının bedelinin ise eşitlik fikrinin ancak erkeklerin/babanın çizdiği normlar çerçevesinde anlaşılır hale gelmesi olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Hafıza, Toplumsal Cinsiyet, Modernleşme.

Abstract

Girls Without Mothers: Modern Daughters of Modern Fathers

Although questioning the past has widely been on the agenda lately, the gender perspective of this therapeutic connection with the past is often neglected. But one has to recognize that, a retrospective questioning of the past, that encounters the analyses of the relationship between the personal and the collective memories, cannot be actualized without taking the gender dimension into account.

This article expounds that, the ‘new woman’ typology created by modernization invalidates ‘the mother’ and the ‘difference’ that the mother represents. This negligence in return, leads to an understanding of equality which confines itself into the norms defined by the father only.

Key words: Memory, Gender, Modernization